

Nacionalismus, moc a identita v Evropě

Zásadním problémem, který museli řešit zakladatelé demokracie v nově vzniklých Spojených státech amerických i v Evropě, bylo rozhodnutí, jak by měla být v jejich zemi rozdělena moc a jaká práva by měl mít jednotlivec. V roce 1789 nahradili Francouzi absolutistickou monarchii takovým systémem vlády, který dovozoval, aby lidé mohli o své budoucnosti spolurozhodovat. V Deklaraci práv člověka a občana vyjádřili ideály, které inspirovaly jejich revoluci:

I. Lidé se rodí a navždy zůstávají svobodní a rovnoprávní...

IV. Politická volnost znamená možnost dělat cokoli, co nepoškozuje ostatní...

X. Nikdo nesmí být stíhán pro své názory, a to ani náboženské, pokud jejich vyznávání nenarušuje veřejný řád stanovený zákonem.

Podobně jako Američané se i Francouzi museli rozhodnout, jak by se měly tyto ideály svobody odrážet v novém systému vlády. Má být občanství otevřené pro každého, nebo jenom pro několik jednotlivců či skupin? Nakonec přistoupilo Národní shromáždění k občanství demokraticky. Odstranilo rozdíly mezi šlechtou a obyčejnými lidmi. Potom se zaměřilo na náboženské menšiny v zemi, zvláště na protestanty a židy. Shromáždění prohlásilo, že jsou občany se stejnými právy, jaká mají ostatní.

Nová republika neměla ve Francii dlouhého trvání. Během několika let ji generál francouzské armády Napoleon Bonaparte zlikvidoval a prohlásil se císařem. Potom se vydal dobývat okolní země. S tím, jak dobýval jednu zemi po druhé, šířili jeho vojáci ideály revoluce, zvláště ideál volnosti a rovnosti, a také přitom nevědomky uvolnili ve světě novou sílu: nacionalismus. Během bojů za vyhnání Francouzů ze svých zemí začali Evropané sami na sebe pohlížet novým způsobem. V minulosti lidé vyjadřovali svou oddanost určitému vládci, nikoli zemi. Nyní se začali považovat za Němce, Rakušany, Maďary, Slované nebo Italy. Byla to myšlenka, která žila dále dlouho potom, co byl Napoleon v roce 1815 poražen a na trůny opět dosedli tradiční panovníci.

Historik Hans Kohn zdůrazňuje, jak je pro myšlenku národa důležitý pocit příslušnosti k většímu celku. Definuje *nacionalismus* jako „stav mysli přijatý velkou většinou národa, přičemž tato většina prohlašuje, že byl přijat všemi jeho příslušníky. Je založen na tvrzení, že národní stát je ideální a jedinou oprávněnou formou politické organizace a národnost je zdrojem veškeré kulturní tvůrčí energie a hospodářského blahobytu.“¹ Sociolog Theodore Abel považuje nacionalismus za cítění, které je „více vyhraněné než vlastenectví nebo láska k vlasti pro její překrásné bystřiny, údolí a pohory“ a varuje, že k němu může patřit „určitý *ethnocentrismus*, pocit nadřazenosti vlastního národa nad národy ostatními“.²

Počátkem 19. století definovali mnozí Evropané národ jako lid se společnými tradicemi a dějinami. K předním zastáncům takového pojetí patřili mnozí Němci, podle nichž je charakter národa vyjádřen *národním duchem*, jenž se nemění, pouze se v průběhu dějin zpřesňuje. Tvrdili, že základní význam pro národní identitu má společný jazyk, dějiny a kultura.

Mnozí němečtí studenti na tyto myšlenky reagovali tím, že organizovali vlastenecké spolky, jejichž cílem bylo sjednotit německý národ. Nechali se inspirovat historickými knihami, ve kterých byli jejich předkové zpodobňováni jako lidé, kteří spoléhali jen sami na sebe, byli odvážní, svobodní a loajální. Ti, kdo takovéto předky neměli, byli stále častěji považováni nejen za outsidersy, ale přímo za škůdce ohrožující jednotu národa. V roce 1817 se mnoho těchto mladých mužů sešlo na hradě Wartburg, aby oslavili výročí tří set let od vystoupení Martina Luthera, které znamenalo odtržení od katolické církve a

¹ Hans Kohn: Nationalism, D. Van Nostrand, 1955, s. 9.

² Theodore Abel: Why Hitler came to power, s. 29.

vznik protestantismu. Studenti považovali Luthera za víc než jen náboženského vůdce; byl pro ně též německým nacionalistou. Potom, vhodili studenti desítky knih na obrovskou hořící hranici. Jeden ze svědků události napsal:

To měl být spravedlivý soud nad ohavnými knihami, jež zneuctóvaly Vlast a narušovaly Ducha Společenství. Mělo to odstrašit ty, kteří zlojajně mysleli, i všechny ty, kteří ve své banální povrchnosti mařili a oslabovali pradávne a neposkvrněné zvyky Národa.³

Pro mladé muže shromážděné kolem vatry byl nacionalismus křížovou výpravou. Jeho cílem bylo nejenom německý národ vytvořit, ale také chránit jeho čistotu. Byla to idea, která byla přitažlivá i pro takové učence, jakým byl například Friedrich von Schlegel, který si představoval zakladatele německého národa jako nadanou „rasu“, jež v dávné minulosti odešla z Indie a nesla svůj jazyk a kulturu na západ. Schlegel pro tento pradávny národ neměl název, jiní je však nazvali Indoevropany. Až později v 19. století se jim začalo říkat „Árijci“.

V 19. století byli „Árijci“ předmětem romantických představ. Jeden německý spisovatel popsal jejich putování z východu na západ jako cestu civilizace: „Pochod kultury, který sledoval dráhu slunce – z východu na západ“. Jeden francouzský učenec s tím souhlasil, ovšem s odkazem, že tato cesta vedla z Indie do Francie.

Souvislosti:

- 1. Koho považovali Francouzi v roce 1789 za součást svého „univerza závazků“? A koho považovali mladí němečtí nacionalisté za součást svého?**
- 2. V roce 1807 svolal Napoleon jedenasedmdesát rabínů a dalších židovských náboženských vůdců, aby mu pomohli rozhodnout, zda jsou francouzští Židé příslušníky francouzského národa. Zeptal se jich: „Považují Židé Francouze za své bratry? Nebo je považují za někoho jiného, cizího? Považují Židé narození ve Francii, kteří jsou podle zákona francouzskými občany, Francii za svou zemi? Jsou povinni ji bránit? Jsou povinni dodržovat zákony a řídit se ustanoveními občanského zákoníku?“ V roce 1807 žili Židé ve Francii již zhruba dva tisíce let. **Co tyto otázky vypovídají o tom, jak na ně bylo pohlíženo? O tom, jak na ně konkrétně pohlížel Napoleon? Co byste si mysleli, kdyby skupině, k níž příslušíte, položil podobné otázky prezident? Jak byste odpověděli?** Židé Napoleonovi odpověděli takto: „Láska k zemi je v srdcích Židů zakořeněna tak přirozeně, tak mocně a tak v souladu s jejich náboženským cítěním, že francouzský Žid by se v Anglii cítil jako cizinec, i kdyby pobýval mezi Židy; totéž platí o anglických Židech ve Francii. Tento cit je u nich tak hluboký, že během poslední války bojovali francouzští Židé udatně proti jiným Židům, příslušníkům zemí, které tehdy byly s Francií ve válce.“ **Co se snažili francouzští Židé zdůraznit? Co chtěli císaři říci o tom, jak se sami definují? O své loajalitě? Proč myslíte, že byla tato loajalita zpochybňována?****
- 3. V prvé kapitole jsme se zabývali potřebou lidí někam patřit. Jak rozhodoval Napoleon, kdo je členem a kdo nikoli? Jak o tom rozhodovali němečtí studenti? V čem jsou si tyto případy podobné a v čem byly nejnápádnější rozdíly?**
- 4. Popište své pocity vůči vaší zemi a jejímu lidu. Považujete se za vlastence? Za nacionalistu? Nebo za šovinistu? Jaký je mezi těmito pojmy rozdíl? Někteří lidé jsou naturalizovanými občany. Jak slad'ují loajalitu vůči své nové zemi s cítěním k zemi, v níž se narodili?**

---

³ Citováno podle Hagen Schultze: The Course of German Nationalism, Cambridge University Press 1991, s. 57